

Kritika

könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv

Bordás Győző

Képzőművészetünk mozaikkockái

Balázs-Arth Valéria: *Délvidéki Magyar Képzőművészeti Lexikon*.
Timp Kiadó, Budapest, 2007

Egyszemélyes lexikonjaink idejét éljük. Mivel a kollektív munka intézményeink rohamos elszegényesedése miatt szinte lehetetlen, a személyileg is kitörni képesek egyéni vállalkozásba fognak, s ennek mind több látható eredménye van. Emlékezzünk csak Bori Imre nyugodtan lexikoni adattárnak is nevezhető, *A jugoszláviai magyar irodalom története* nyitotta a sort, ezt Gerold Lászlónak a *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikona (1918–2000)* követte, s született meg – ugyancsak az újvidéki Forum kiadásában – Kalapis Zoltán háromkötetes, a délvidéki kötődésű neves személyiségek majd ezernyi életrajza. Ide sorolható a Hódi házaspár vajdasági magyar közéleti lexikona, a *Ki kicsoda – 2004*, Gulyás Gizella *Kortárs vajdasági magyar művészek* (2003), Kartag Nándor *35 éve együtt* (2003) című, a jugoszláviai magyar televíziózás történetét feldolgozó lexikográfiai munkája, s most, az idei ünnepi könyvheti kiadványként a kezünkben Balázs-Arth Valéria *Délvidéki Magyar Képzőművészeti Lexikona*. Ez utóbbi a vajdasági érdekeltségű budapesti Timp Kiadó védjeggyel, s tegyük mindjárt hozzá, szinte luxuskivitelben. S ez azért sem mellékes, mert képzőművészetről lévén szó, a szócikkek javához (nem kevesebb, mint 402 van belőlük, tudjuk meg a szerzői előszóból) színes festmény- és szoborreprodukció, grafika, fotó, könyvfedőlap és egyéb illusztrációs anyag járul. Mindezt Tolnai Ottó a rá jellemző „kimozdult” nagyesszé-előszava, a szerzői és recenzensi (Baranyi Anna) bevezetője és kötet végi több nyelvű

összefoglaló fogja keretbe. Méreteiben, tartalmában, súlyban (és árban is) komoly lexikon.

Hogy szükség volt képzőművészetünket is bemutató lexikonra, nem vitás, hiszen ez a művészeti ág mintha egy kicsit mostohagyereke lenne kultúránknak. Nem a tárlatokra, az egyéni és csoportos kiállításokra, rendezvények számára gondolunk, még csak a több-kevesebb gondossággal megszerkesztett és kinyomtatott katalógusokra sem, mert erre mind több gondot fordítanak a magukra valamit is adó múzeumok, galériák, az időnként képcsarnokká átalakuló városközi, banki, vállalati, intézményi... dísztermek, hanem arra, hogy eddig nem született a vajdasági művészeket bemutató összefoglaló mű. Talán csak az ezredfordulón alkotó mintegy másfél ezer vajdasági művészt, jórészt éppen képző- és iparművészt, tervezőt, illusztrátort, fotográfust... felvonultató Vajdaság művészeinek lexikona (*Leksikon umetnika Vojvodine*, Vega media, Novi Sad, 2001) lehetne a kivétel. A többi, gondoljunk csak Miloš Arsić, Bela Duranci, Đorđe Jović, Ács József, Tripolsky Géza, Vukica Popović, Kalapis Zoltán, Sava Stepanov, Tolnai Ottó, Szombathy Bálint, Sebők Zoltán, Ninkov Kovačev Olga, Náray Éva, Andrej Tišma... munkáira, rész tanulmányok, legfeljebb festői életművek, képzőművészeti korszakok, művésztelep-történetek, egy-egy műfaj kibontakozásának, alakulástörténetének, pillanatnyi helyzetének a földolgozása. De nem tág horizontokat behatároló, szintetikus művek.

Nos, Balázs-Arth Valéria nem kevesebbre vállalkozott, mint „majdnem teljességgel” összegezni, bemutatni és dokumentálni a délvidéki (beleértve a horvátországi, elsősorban baranyai és a szlovéniai) magyar képzőművészet bő egy századát. Egyéni szócikkeken, s természetesen, ábécésorrendben, Ács Józseftől egy bizonyos Zsitkovszky Béláig.

A huzamosabb ideje Budapesten élő szabadkai szerző, tudjuk, tapasztalt szócikk-író. Mint önmagáról vallja: „Tizenöt éve dolgozom Budapesten lexikonszerkesztőként. A szekszárdi Babits Kiadó kiadásában megjelenő *Révai Új Lexikona* délvidéki magyarságot felölelő anyagának szakszerkesztője, szócikk-írója, szerkesztője voltam, az első kötettől az utolsóig (1–18, 1996–2006).” Közreműködött még a háromkötetes *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon* (1999–2001) délvidéki anyagának megírásában és összeállításában, földolgozta a *Magyar Színháztörténeti Lexikon* számára vidékünk díszlet- és jelmeztervezőit, részt vállalt az ötkötetes *Új Magyar Életrajzi Lexikon* (2001–2004) munkálataiban...

Érdeme, hogy ezekben a kötetekben, ha nem is mindig súlyuknál, fontosságuknál, művészi értékeik alapján azonos arányban, megfelelő nagyságú szócikkeken, helyet biztosított az arra érdemesült vajdaságiaknak is. S ez nem kis szó, hiszen él még a tudatunkban: a hatvanas-hetvenes években hányszor kellett szóvá tennünk teljes ignoráltságunkat irodalomtörténetek-

ben, kortárs irodalmi lexikonokban, különböző antológiákban, válogatásokban, összefoglalókban, bibliográfiákban, s hogy ennek a tendenciának – bár a helyzet összehasonlíthatatlanul jobb – még ma is vannak nyomai. De témánknál maradva, a majd negyven éve az Akadémiai Kiadónál megjelent négykötetes *Művészeti Lexikon* még véletlenül sem tudott délvidéki–vajdasági magyar képzőművészről, mint ahogy az 1981-es *Magyar Művészet 1890–1919* című hatalmas összefoglaló is csak helyel-közzel tesz említést az itt alkotókról. Ezeknek az előzményeknek ismeretében értékelődik föl még jobban Balázs–Arth Valéria könyve és maga a kiadói vállalkozás is.

A szerző időben a XX. századot határolta be, természetesen visszanyúlva az előző század utolsó harmadába is, felölelve azokat is, akik, nem klasszikus értelemben vett képzőművészek, mint pl. a művészeti fotósok, díszlet- és jelmeztervezők, restaurátorok, konzervátorok, alkalmazott grafikusok, karikaturisták, könyv- és plakáttervezők, faliszőnyeg-tervezők..., de még filmrendezők (akik képzőművészekről készítettek filmet), rendezők (akik díszleteket is terveztek), s írók, publicisták, tehát nem kimondottan képzőművészeti szakírók is helyet kaptak a kötetben.

A lexikon egyik nagy erénye, hogy hatalmas adattár. Ennek illusztrálására vegyük elő az első szócikket: Ács Józsefét. Kerek tíz oldalon (!) sorjázik a művész életrajza és munkássága, főbb állomásainak ismertetése, kritikáinak értékelései, majd díjai, s mindezt követi egyéni és csoportos kiállításainak a jegyzéke, jelentősebb festményeinek időrendi felsorolása, könyvillusztrációi, fedő- és borítóillusztrációi, könyvben megjelent szövegrajzainak jegyzéke. Folytatódik képzőművészeti írásainak lapokban, folyóiratokban, katalógusokban, könyvekben közölt válogatott bibliográfiájával, majd műveinek közgyűjteményekben szereplő felsorolásával, s két teljes oldalon a róla szóló irodalomjegyzékkel. Mindezt egy róla készült szobor-fej és két festményének színes reprodukciója egészíti ki. Több mint ezer címet, lelőhelyet, keletkezési időt... rögzítő adat. Csak példaképp említettem az Ács-címszót, illusztrálásaként annak, hogy módszerében és adatgazdagságban ilyen a legtöbb cikk. A Balázs G. Árpádról, a Baranyiakról, Benesről, Hangyáról, Mauritsról, a Pechánokról, Sáfrányról, B. Szabóról, de még a középnemzedék festőiről, szobrászairól, Szajkóról, Penovácról, Dudás Sándorról, Szarapka Tiborról... szólók is, mintegy a szócikkek terjedelmével, munkásságuk apróbb részleteinek ismertetésével egyfajta értékrendet is fölállítva. Évtizedek óta újságokban, folyóiratokban, régi katalógusokban, különböző, többnyire múzeumi és művésztelepi nyomtatványokban lappangó szövegek kerültek elő, amelyekből e lexikoni címszavak, érthetően, csak rövidebb idézeteket hoznak, ellenben a forráshely pontos idő- és helymegjelölésével nagyban lendítheti a további kutatásokat. Alapvető ismeretnyújtásnál s a további igazodást segítő, lehet-e nagyobb feladata egy lexikonnak?

Valóban impozáns adathalmazt regisztrál a szerző, aki mellesleg szerkesztője is a kötetnek, mintegy jelezve, hogy egyszemélyi munkájához, recenzensén kívül, még csak szerkesztő-segítőtársra sem tartott igényt. Nyilván gondosan – majd azt írtam, de akkor sem tévedtem volna –, görcsösen ragaszkodva minden begyűjtött adathoz. S ezzel nyilván meg is békül a lexikont forgató, mert inkább legyen miből szelektálni, mintsem valami fontos kimaradjon. Ellenben némi kételyünk támad, amikor számos olyan névre is bukkanunk a lexikonban, akikről a képzőművészetben jártasabbak is csak ritkán, vagy alig hallottak, s még ez is hagyján, de megillet-e majd mindenkit, amatőröket is a „festőművész”, fafaragót a „szobrászművész”, jó gölöncsért a „keramikus”... titulus. Nem valószínű, s érzésünk szerint e kérdésben a lexikográfus a könnyebb ellenállás vonalát választotta.

Természetesen egy lexikonnál soha semmi sem lehet sok, csak kevés (bár a mérce kérdését, bármennyire is nehéz, szigorúbban is meg lehetett volna határozni), s akkor a 402 név mellé belefértek volna a fontosabb intézmények, művésztelepek, csoportok stb. Ezt azért tesszük szóvá, mert a lexikon szerzőjének 2003-ban készült szinopszisában többek között még ez volt olvasható: „A lexikon szócikkei bemutatják a művészeti csoportokat (pl. Bosch+Bosch, 9+1, Q Csoport), művésztelepeket (pl. Bucka Gányó, Csurgói, Écskai, Topolyai, Zentai Művésztelep), képzőművészeti intézményeket (pl. Szabadkai Városi Múzeum, Zentai Városi Múzeum, Képzőművészeti Találkozó), a délvidéki kiadók képzőművészeti kiadványait, a képzőművészeti kritikák, tanulmányok megjelenési helyeit, díjakat (Bíró Miklós-díj, Forum Képzőművészeti Díj)...” S ezt az elvet helyeselte is mindkét akkori szakvéleményező, Baranyi Anna és Boros György is. Ezzel szemben Balázs-Arth Valéria most megjelent könyvének előszavában többek között ez áll: „A tervezett lexikonnak lett volna egy másik része is, amely az intézményeket, művésztelepeket, kiadványokat, díjakat veszi számba, és egyéb szócikkeket tartalmaz. Ezek el is készültek, de a lexikon személyi anyagának jelenlegi terjedelme mellett, ennek még a rövidített változata sem fért volna be ebbe a kötetbe. A lexikon műfajához képest néha talán túl részletesnek tűnhet a könyv, de lexikonírói munkám során többször is éreztem, ez az utolsó pillanat, amikor egyes dolgok – adatok, képek, nyomtatványok, katalógusok stb. még összegyűjthetők. Erre példa az utóbbi viharos évtized is, amikor sok minden eltűnt, elveszett, ezért úgy gondoltam, hogy amit egyszer leírtam, azt már nem rövidítem, épp azért, mert eddig semmilyen átfogó délvidéki képzőművészeti adattár nem készült.” S folytatásként: „A vaskos terjedelem ellenére, azt hiszem, én tudom a legjobban, mi maradt ki a lexikonból (ezt nem a szerénytelenség mondatja velem, hanem a másfél évtizedes lexikonírói gyakorlat, másrészt a lexikon az ilyen műfaj – nem lehet befejezni!): de azt bátran állíthatom, hogy ebből a változatból már semmi olyan nem maradt ki,

ami lényegesen megváltoztatná a Délvidék XX. századi képzőművészetéről e könyv alapján kirajzolódó képet.”

Erre a szerzői magabiztosságra talán nem is volna illő reagálni, mert sok tekintetben helytálló. De ha e sorok írójából akarva-akaratlan, a (képzőművészeti) szerkesztő szólal meg, akkor mégiscsak föl kell tenni néhány megfontolandó kérdést, anélkül, hogy a könyv érdemeit a legcsekélyebb mértékben is csökkenteni kívánná. Kár volt kihagyni a fontosabb intézményeket, művésztelepeket, díjlistákat..., mert bármennyire individuális a képzőművészeti alkotómunka is, a kollektív munka felénk mindenképpen jelentős ösztönző hatással volt. Olvassunk csak bele a Zentai Művésztelepről 1980-ban kiadott monografikus kiadványba. Tripolsky Géza írja: „1952 a nagy elhatározások és tettek esztendeje volt. Oldódtak a kötöttségek, csökkent a mindennapos társadalmi feladatok mennyisége, s ki-ki érdeklődésének megfelelő munkát vállalt. Tele voltunk erővel és lendülettel. Elképzeléseink ugyan ködösek voltak még, de úgy éreztük, hogy a világ megváltásában nekünk is komoly szerep jutott... Kilencen voltak a választottak: Milan Konjović, Bosán György, Milivoj Nikolajević, Stevan Maksimović, Sáfrány Imre, Ács József, Hangya András, Stojan Trumić és B. Szabó György.” Majd Ács József értékeléséből: „A Művésztelepen részt vevő festők többé-kevésbé a művészi fejlődésük kezdeténél tartottak, és a Művésztelep több szempontból kedvező (abban az időben a legkedvezőbb) föltételeket nyújtotta a továbbfejlődésükhöz. A találkozások, a napi munka eredményeiről folytatott eszmecserék erjesztő hatásúak voltak. A képbemutatók, a művészi életet kísérő vita közvetlenül hatott a környezetre. A zentai motívumok az általános és az országban levő művészi áramlatokkal találkoztak, a motívum adta elemeket új stílusformákba transzponálták. Az egyéni kifejezés volt a legmagasabb cél és mindenki becsvágya. De mindennek kialakítása a művésztelepeken és aztán azon kívül ment végbe. A Művésztelep az első évtizedben munkajellegű, szabadiskola féle intézmény szerepét is betöltötte.” Hasonló megfontolásból jött létre térségünkben nem egy művésztelep, vagy éppen a szabadkai Képzőművészeti Találkozó. S ezeknek az itt született új értékeknek a díjazására alapították már 1960-ban a Forum Képzőművészeti Díjat, amely azért is igen jelentős, mert évtizedeken át a képzőművészeti alkotómunkát serkentő, bármennyire is furcsán hangzik, egyetlen, országos díj volt. Minderre azért kell figyelemztetni a könyvmegjelenés adta alkalmi pillanatban is, mert a „tervezett” szócikkek alakulásában, fejlődésében és törésvonalaiban mutathatta volna meg, hogyan is alakult térségünk XX. századi képzőművészete Streitmann Antal Torontáli Szönyeggyárától (1894), majd az 1903-ban megrendezett első gyermekrajz-kiállítástól, Pechán József Palicsi Művésztelep elgondolásától (1914), a Baranyi-Balázs G.-Stipan Kopilović létrehozta Vajdasági Képzőművészek Egyesületén (1924) keresztül az ugyancsak Baranyi Károly

indítványára 1940-ben létrehozott Délvidéki Szépművészeti Céhig. Majd így tovább, az újabb ötven esztendőben.

Természetesen az egyéni életrajzokból is kiolvasható mindez, de összegező szócikkek hiányában „csak” mozaikkockákból áll össze a könyv. Erre érezhetett rá Uracs Róbert, a könyv borítójának tervezője is, amikor képmozaik aláfestést adott lyukas betűs tipográfiai megoldása alá, sajnos, giccses módon. Kérdés marad, hogy a képzőművészet iránt érdeklődők össze tudják-e illeszteni magukban ezeket a kockákat úgy, hogy kirajzolódjék a tudatukban ama nagy, századot átfogó és bemutató képzeletbeli térkép, amelynek összefogó hiánykockáit kár volt kihagyni. Hacsak nem olyan meggondolásból, hogy születik egy újabb kötet is, és akkor a kettő egybeolvasásával teljesebbé válik a kép.

Hogy a névjegyzékből kimaradt-e valaki? Valóban, szinte teljesnek tűnik, s az már talán szörszálhasogatás, ha szóvá tesszük, Hódi Ferenc (most már nemzetközileg is elismert, nagyméretű kompozícióiról) ismert újvidéki festő hiányát a lexikonból, vagy Domonkos Istvánét, aki – éppen egy nemrégiben pesti portréfilmben győződhettünk meg ismételten –, Svédországban sem tette le az ecsetet (Tolnai Ottó pedig e könyv előszavában egyenesen „igen jelentős képzőművészszerűnek” tartja). Papp Miklós munkái megtalálhatók a Symposion (Új Symposin) oldalain, a legújabb képzőművészeti törekvéseket prezentáló DNS csoport egy-két reprezentánsa (megint csak az előszóban történik róluk említés) is helyet kaphatott volna, meg a selyemképeket festő Kartag Sarolta is.

Még egy mondat erejéig a hiánylistánál maradva. A szerző bevezetőjében említi, hogy Kerekes László Berlinben élő képzőművészszerű „sajnálatos félreértés miatt, megtiltotta, hogy a könyvemben róla cikk jelenjen meg”. Nem vagyunk meggyőződve arról, hogy egy lexikoni szócikkhez föltétlen szükségeltessék a szerzői beleegyezés, mint ahogyan a festőnek is szíve joga, kit fog megfesteni. Erőszakkal modellé ültetni nem lehet, de megtiltani, hogy a festő bárkiről portrét fessen? Balázs-Arth Valéria könyvének útmutatójában felhívja az olvasó figyelmét arra is, hogy könyvében „nem szerepelnek sem építészek, sem belső építészek, csak abban az esetben, ha képzőművészettel is foglalkoztak”. Megállapítását kénytelenek vagyunk tudomásul venni, de mit tegyen az olvasó, aki esetleg megszívlevél Tolnai előszavát, utána szeretne nézni, ki is pl. az a Raichle Ferenc, „vidékünk egyik legnagyobb művésze, rögtön ott Kosztolányi, Csáth és Sinkó mellett”? És sehol egy erre vonatkozó akár lábjegyzet sem.

Viszont, nagyon helyesen, helyet kaptak azok a magyarországi művészek, akik valamiképp kötődtek vidékünkhöz, vagy itt is alkotottak, mint pl. Aczél Henrik, Edvi Illés Aladár, Moholy-Nagy László, Nagy István, Telcs Ede, Vágó Pál, vagy a művészetfilozófus Fülepp Lajos (talán nem lett volna fölösle-

ges Medgyessy Ferenc szobrásznak is címszót szentelni). Fölütve a lexikont, az ember önkéntelenül keresni kezdi a Zentai csatát megfestő palánkai Eisenhut Ferenc nevét, a zombori Mály Józsefét, a szabadkai Mesterházy Kálmánét, vagy a becsei Than Mórét..., de ők valóban egyértelműen a feldolgozás tárgyát nem képező előző század művészei voltak. Természetesnek tartjuk, hogy Balázs-Arth Valéria földolgozta azoknak a nem magyar festőknek a lexikográfiai adatait, akik állandó kapcsolatban voltak/vannak a Délvidék, a Vajdaság képzőművészeivel, az egyetemes magyar szellemiséggel, mint például a festők közül Petar Dobrović, Milan Konjović, Stipan Kopilović, Petar Mojak..., és különösen a művészettörténész Bela Duranci.

A képanyagról? A szerzői előszó szerint: „A lexikon képanyagát (több mint 600 kép) úgy állítottam össze, hogy minden személyről legyen egy portré (fotó vagy műalkotás), vagy művészek esetében önarckép is bekerülhetett. Emellett minden művészről egy alkotásáról készült fotó került be, lezárult életpálya esetén egyes művészeknél két vagy három [tegyük hozzá, zömmel színes reprodukciók – megj. B. Gy.] alkotásuk is szerepel.” Hogy mindenki a legjellegzetesebb képzőművészeti alkotásával-e? Vagy egy-egy periódus, stílus, irányzat reprezentánsával? Megítélés kérdése, mindenesetre, nem volt könnyű feladat. Tény viszont, hogy a képzőművészeti mellékletben a képeken és szobrokon kívül grafikát, monotípiát, litográfiát, rézkarcot, érmét, rajzot, kerámiai tárgyat, fafaragást, díszlet- és jelmeztervet, könyvborítót és illusztrációt, plakátot, bábukat, formatervezői (divat) munkákat, és immáron számítógépes fotogramokat is. Tehát a legkülönbözőbb művészeti ágak egészen széles palettája látható, olyannyira, hogy az az érzésünk támad, a könyv egyben a múlt századi jugoszlávai/vajdasági magyar művészet egyfajta retrospektívája is.

Talán éppen a színvonalas művészi képválogatás miatt hat zavarólag a sok szócikk mellett a színes vagy akár fekete-fehér „bélyegkép”. Különösen visszatetsző, ha mondjuk, művészeti íróról, helytörténészről, forma-, díszlet- vagy könyvtervezőről van szó, ahol, egy ilyen kiadványban, semmi sem indokolja ezeket a kiretusált fényképeket. Szakma és művészet keveredését, ambivalenciáját véljük ebben fölfedezni, s annak a nem eléggé szilárd álláspontnak az érvényesítését, hogy „amikor még összegyűjthetők”. Vagy nem kommerciális érdek is játszott közre?

Mennyivel művészeibb, elevenebbek, s végső soron odaillobbak a festői önarcképek, legyen az festmény, grafika, vagy rajz: Boschán György, Dobó Tihamér, Faragó Endre, Farkas Béla, Gyelmis Lukács, Gyurkovics Hunor, Hangya András, Oláh Sándor, Petrik Pál, Pósa Ede, Sáfrány Imre, B. Szabó György, Vinkler Imre... Többségükre akár ráillene Szenteleky Kornélnak a Pechán József önarcképeiről megfogalmazott véleménye: „Önarcképei kegyetlenek és nagyon mélyek, szinte tragikusak, őszintén egyszerűek”, mert

bennük „a magában álló művész bilincsbe vert akaratának férfias komorsága”. S jók, odaillőek a szoborban megmintázottak, Almási Gáboré és Bezerédy Lajosé, valamint a Szajkó–Penovác-kettős készíttette portrék, vagy akár Lép-haft Pál karikatúrái.

A lexikon külön mutatókban ad áttekintést a fontosabb nem magyar nyelvű könyvekről és katalógusokról, a felölelt terület helységnevei magyar elnevezéseiről (a jelenlegi politikai hovatartozást országokként jelölve), s jegyzék készült a XIX. század azon művészeiről, akik ugyancsak kapcsolatban voltak vidékeinkkel, s azokról is, akikről nem sikerült a szócikk megírásához elegendő adatot találni. A kötet 668. oldalától (ezzel csak a kötet terjedelmét kívánom érzékeltetni) rövid szerb, (külön) horvát, szlovén és angol nyelvű összefoglalók sorjáznak. A kötetet pedig Tolnai Ottó lexikonban valóban rendhagyó, de vitathatatlanul „tolnais” nagyesszéje vezeti be, amelynek a címe *A rózsaszín sár*, alcímében Egy előszó, amely kimozdul, s a több mottóból csak egyet, Hamvas Béláét idézzük: „A szóttas, erről a kis helyi, virágszerű életről beszél.” És érdemes beleolvasni is, ezen a helyen csak az első bekezdés erejéig: „E nagy, behemót korpusz, első teljesnek mondható képzőművészeti lexikonunk előszavának megírásához készülődve, gyakran érzem úgy, a hihetetlen zsúfoltság ellenére, légüres térben forgok, gyakran rémülök meg, nem tudok majd miben kapaszkodni, a semmibe ránt a huzat, semmibe rántanak e térség történései, örvényei, furcsa érzés, kisebbségben tériszonyban szenvedni, a nagyság fantomfájdalmával küzdeni, jóllehet én éppen erre, a mi térségünk, illetve az Adria előtti térségek képzőművészetére fogadtam volt mindenek előtt, már a kezdettől fogva itt keresek pánikszerűen valami pontot, biztos, szilárd pontot, felületet, éppen úgy, mint keres tapadókorongja számára az őszi selyem, az ökörnnyál... És akkor, az ökörnnyál tudományos leírását, regényét olvasva, különös mód nem először immár, Hermann Ottó kapitális művében, a *Magyarország pókfaunájában*, arra leszek figyelmes, hogy ő mind ezen megfigyeléseket éppen itt, nálunk Bácskában, a doroszlói temetőben, a Mosztonga stagnáló, a Dunába enyésző, mocsaras vidékén végezte, itt ismeri fel a dolgot, itt figyel meg, írja le, hogyan is találunk, akárha a semmiben, gondolom én olvasás közben, tiszta, abszolút szilárd márványfelületeket magunknak.” S aztán hasonló stílusban összefüggőségében és ellentmondásosságában, felemelkedésében és zuhanásaiban, eredményeiben és kudarcaiban láttatja vidékünk elmúlt százévnnyi képzőművészetét, de szélesebb értelemben véve, talán egész szellemi életünk alakulástörténetét vázolja föl.

Végezetül, Balázs-Arth Valéria lexikonjával nemcsak képzőművészetünk, de térségeink művelődéstörténete is sokat nyert.